

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Рўйхатга олинди:

№ БД – 5120100 – 3.07

2018 йил “18” 08

Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлиги

2018 йил “25” 08

АДАБИЁТШУНОСЛИК

ФАН ДАСТУРИ

Билим соҳаси:	100 000 – Гуманитар соҳа
Таълим соҳаси:	120 000 – Гуманитар фанлар
Таълим йўналиши:	5120100 – Филология ва тилларни ўқитиш (роман-герман филологияси)

Тошкент – 2018

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2018 йил “25” августдаги 744-сонли буйруғининг 6-илоvasи билан фан дастури рўйхати тасдиқланган.

Фан дастури Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими йўналишлари бўйича Ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашнинг 2018 йил “18” августдаги 4-сонли баённомаси билан маъқулланган.

Фан дастури Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетида ишлаб чиқилди.

Тузувчилар:

- Ю.Бобоқулов – ЎзДЖТУ, “Рус адабиёти ва методикасини ўқитиш” кафедраси катта ўқитувчиси.
- Б.Тўраева – ЎзДЖТУ, “Рус адабиёти ва методикасини ўқитиш” кафедраси ўқитувчиси, филология фанлари бўйича фалсафа доктори.

Тақризчилар:

- Б.Каримов – Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети “Адабиёт назарияси ва замонавий адабий жараён” кафедраси профессори, филология фанлари доктори.
- М.Умарова – Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети “Лингвистика ва адабиётшунослик” кафедраси доценти, ф.ф. н.

Фан дастури Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети Кенгашида кўриб чиқилган ва тавсия қилинган (2018 йил “27” июндаги “6”-сонли баённома).

I. Ўқув фанининг долзарблиги ва олий касбий таълимдаги ўрни

Адабиётшунослик фани адабиётнинг жамият ижтимоий ҳаётидаги ўрни, адабиётнинг маънавий-маърифий аҳамияти, адабиётнинг табиий ва ижтимоий фанлар ва санъатнинг бошқа турларидан фарқи, адабий турлар ва жанрлар, ижодкорларнинг ўзига хос услуби, ижодий метод ва оқимлар, янги ижодий йўналишлар, ҳозирги жаҳон ва ўзбек адабий жараёни кабилар тўғрисида маълумот беради.

Адабиётшунослик фанининг аҳамияти ижтимоий ҳаёт ва адабиётни тушуниш, бадиий асарларнинг бадиий-эстетик даражасини аниқлаш, таҳлил ва талқин қилиш, адабий ва замонавий қаҳрамон ва реал ҳаёт кишиси ўртасидаги фарқларни ажратиш кабилар билан белгиланади.

Талабалар бу фанни ўрганиш орқали адабиётшуносликнинг таркибий қисмлари, бадиий асарнинг таркибий қисмлари, адабий мактаблар, тил, моҳият ва интерпретация, поэтика ва риторика, адабий тур ва жанрлар, адабиёт ва ижтимоий ҳаёт, ижодий метод ва услублар, ижодкор услуби, бадиий образ, адабий қаҳрамон, бадиий санъатлар ва ҳозирги адабий жараён кабилар тўғрисида маълумотга эга бўладилар. Адабиётшунослик фани умумкасбий фанлар блокига киритилган курс ҳисобланиб, шу блокдаги бошқа фанлар билан узвий боғлиқликда ўқитилиши мақсадга мувофиқ.

II. Ўқув фанининг мақсади ва вазифаси

Фаннинг асосий мақсади талабага адабиётшунослик бўйича билим бериш бўлиб, унда бадиий асар моҳияти ва ижод психологияси, адабий тур ва жанрлар, бадиий асарнинг шакли ва мазмуни, поэтик нутқ, услуб ва шу каби бир қатор назарий қонуниятларни аниқ бадиий асарларга татбиқ этган ҳолда ўргатишдан иборатдир. Шу маънода қуйидаги вазифалар муҳим саналади:

- санъат турлари, хусусан, бадиий адабиётнинг ижтимоий-эстетик моҳиятини тушунтириш;
- адабий тур ва жанрлар масаласини талқин этиш;
- адабиётшунослик дастурида берилган мавзуларни янгиликлар билан бойитиб бориш;
- эпик, лирик ва драматик турлар синкретизминини тушунтириш;
- адабиётшунослик воситасида адабий жараённи баҳолаб бориш,

адабиётшунослик тарихи, замонавий адабиётшунослик орасидаги боғланишни тушунтириш;

- адабиётшуносликнинг таркибий қисмларини ўргатиш;
- адабиётшунослик мактаблари ва уларнинг ўзига хос хусусиятини аниқлаш;
- бадий асарни илмий-эстетик таҳлил қилиш, таржима жараёнида матнни таркибий қисмларга ажратиш ва уларнинг ўзига хос хусусиятларини аниқлаш;
- бадий асарларни турли методлар асосида таҳлил қилишни тушунтириш;
- жаҳон адабиётшунослигидаги таҳлил методлари билан таништириш;
- адабиётшунослик таркибий қисмлари орасидаги боғлиқликни кўрсатиш;
- ўзбек адабиётшуносларининг янги илмий тадқиқотлар, мақола, тезис ва тақризларининг ўзига хос хусусиятларини ўргатиш;
- талабага санъат асарларини ҳис қилиш ва унинг моҳиятини англашни, хулоса чиқариш ва қарор қабул қилишни ўргатиш.

III. Асосий назарий қисм (маъруза машғулотлари)

1-Модул. Адабиётшунослик фанининг умумий асослари

1 – мавзу. Адабиётшунослик – адабиёт ҳақидаги фан

“Адабиётшунослик” фанининг мақсад ва вазифалари. Адабиётшуносликнинг таркибий қисмлари ва ёрдамчи соҳалари. Адабиётшуносликнинг ўрганиш объекти. Адабиётнинг оғзаки ва ёзма шакли. Адабиётшуносликнинг бошқа ижтимоий фанлар билан боғлиқлиги.

2-мавзу. Бадий адабиёт санъат тури сифатида

Санъат тушунчаси ҳақида маълумот бериш. Амалий ва бадий санъатлар, бадий адабиётнинг санъат турлари орасидаги ўрни ва ўзига хослиги ҳақида тўлиқ тасаввурни шакллантириш.

3- мавзу. Адабиётшунослик мактаблари

Адабиётшунослик мактаблари. Адабиётшунослик мактаблари фаолияти, уларнинг намояндалари. Адабиётшунослик фанининг тарихий тараққиёти.

4-мавзу. Бадиий адабиётда мавзу ва ғоя

“Бадиий асар” тушунчаси. “Бадиий асар” тушунчасининг кенг ва тор маънода қўлланиши. Бадиий ижод жараёни ҳақида. Бадиий асарда ижод жараёнининг муҳрланиши. Адабий асарнинг яхлитлиги, бир бутунлиги, биринчи навбатда, унда фойдаланган мазмун билан белгиланиши. Шакл ва мазмун мутаносиблиги. Бадиий асарларда мазмун ва шакл бирлиги туфайли кўп қиррали борлиқ жонли ҳолда алоҳида ҳодисалар ва ўзига хос сифатларнинг ўзаро алоқадорлиги.

5-мавзу. Бадиий асарда шакл ва мазмун

Бадиий асарда шакл ва мазмун ҳақида тушунча. Шакл ва мазмун муносабати. Шакл, мазмун, бадиий асар шакли, бадиий асар мазмуни. Мазмуннинг шаклни белгилаши. Шаклнинг нисбий мустақиллиги, шаклнинг консервативлиги, мазмуннинг оригиналликка интилиши. Шакл ва мазмун унсурлари таснифи.

2-модул. Адабиётшунослик фанининг назарий-концептуал моҳияти

6-мавзу. Адабий тур ва жанрлар

Адабиёт идеология шаклларида бири сифатида ижтимоий борлиқни, объектив муҳитни акс эттириши. Адабий ижоднинг турли хиллиги ва унинг тилда намоён бўлиши. Адабий асарларнинг бир-бирига ўхшаш жиҳатлари. Ўхшашликнинг тарихий муҳит билан боғлиқлиги ва адабий композицияда акс этиши. Адабий асар турларининг композицион фарқли жиҳатлари. Адабий турларда тасвир принципи, воқеликнинг камрови ва акс этиш тарзи, образлар характерининг ёритилиши. Ҳаётий материални тасвирлаш характери, бадиий асар асосида ётган конфликт ва унинг ҳал этилиши, асарда воқеалар баёни. Асар турлари: эпик асарлар; лирик асарлар; драматик асарлар.

7-мавзу. Бадиий асар сюжети ва композицияси

Сюжет ва композиция тушунчалари. Сюжетнинг бадиий асардаги функциялари. Конфликт турлари ва композиция.

8 - мавзу. Бадий асарнинг тил хусусиятлари.

Тил – адабиётнинг асосий унсури. Тил адабиётда образ яратишнинг асосий қуроли. Халқ тилининг эстетик имкониятлари. Бадий тил ва тасвирий воситалар. халқ ижоди (фольклор) ва халқ тили. адабий тилнинг ўзига хос хусусиятлари. Муаллиф нутқи. Персонаж нутқи. Бадий адабиётда диалектизм, архаизм, профессионализм, вульгаризм ва бошқа унсурлар масаласи. Тил ва индивидуаллик.

3-модуль. Бадий асар таҳлили, адабий оқим ва йўналишлар

9- мавзу. Адабий йўналиш ва оқимлар

Адабий йўналиш ва оқимлар. Уларнинг тараққиёт тенденциялари. Жаҳон адабиётидаги етакчи метод ва оқимлар. Ёзувчи услуби.

10-мавзу. Бадий асар таҳлилининг асосий тамойиллари

Бадий асар таҳлили ҳақида тушунча. Таҳлил ва талқин муносабати. Асар таҳлили тамойиллари ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари. Бадий таҳлилда илмий тушунчалар ва хулосалар. Бадий асар таҳлили ва талқин. Асарда муаллиф позицияси. Асарга турлича ёндашув ва турли талқин масалалари.

11 - мавзу. Бадийлик ва ҳозирги адабий жараён

Ижодий жараённи ўрганишнинг аҳамияти. Ҳозирги кун насри ва унинг ўзига хослиги. Ҳозирги адабий жараёнда лирик жанр тараққиёти. Ҳозирги адабий жараёнда пайдо бўлган янги адабий оқимлар ва унинг ўзбек адабиётига таъсири. Адабий таъсир, навадорлик «классик» тушунчаси. Эпик асарлар, лирик асарлар, драматик асарлар.

IV. Семинар машғулотлари бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Семинар машғулотлари бўйича қуйидаги мавзулар тавсия этилади:

1. Адабий жанрлар.
2. Адабий мактаблар.

3. Ҳикоя таҳлили.
4. Бадиий асарда мавзу ва ғоя.
5. Сюжет ва композиция.
6. Шеър таҳлили.
7. Ода ва қасида таҳлили.
8. Марсия, элегия, таърих, эпитафия жанрлари таҳлили.
9. Бадиий асар тилининг стилистик хусусиятлари.
10. Поэтика ва риторика.
11. Ўхшатиш, ўхшашлик ва субъект.
12. Бадиий асарларни қиёсий аспектда таҳлил қилиш.
13. Ғазал таҳлили.
14. Шарқ адабиётшунослиги.
15. Адабий тур ва жанрлар.
16. Ижодий метод ва оқимлар.
17. Алишер Навоий, Бобур шеърларидаги бадиий санъатлар.
18. Ўзбек мумтоз адабиёти намояндалари шеърларидаги тажнис, ийҳом, таносуб, иштиқоқ, тазод, тақрир каби лафзий санъатларни ўрганиш.
19. Жаҳон шеърий жанрлари.
20. Аруз, бармоқ тизимидаги шеърларнинг таркибий қисмлари (бўгин, туроқ, вазн, қофия, равий, радиф каби)ни мумтоз адабиёт намояндалари ва замонавий шеърият вакиллари ижоди.

V. Мустақил таълим ва мустақил ишлар

Мустақил таълим учун тавсия этиладиган мавзулар:

1. Бадиий асарда эстетик фаолият тушунчаси.
2. Амалий ва бадиий санъатларнинг муштарак ва фарқли томонлари.
3. Бадиий санъат турларини умумлаштирувчи ва фарқловчи жиҳатлари.
4. Бадиий адабиётнинг ўзига хослигини бошқа санъат турлари, масалан, музика ва рангасвир билан қиёслаш
5. “Санъат” тушунчасининг кенг ва тор маънога эга эканлиги.
6. Бадиий адабиёт - сўз санъати эканлиги (Жаҳон адиблари асарлари мисолида)
7. Санъат турларининг ичида ифодавий ва тасвирий санъат турларини фарқланиши.
8. Бадиий адабиётнинг санъат турлари орасидаги ўрни ва ўзига хослиги.
9. Инсон-санъат ва адабиётнинг бош предмети.
10. Бадиий санъат турларини умумлаштирувчи ва фарқловчи жиҳатлар.

11. Адабиётшунослик мактабларининг вужудга келиши, тарихий омиллари. Жаҳон адабиётида мавжуд замонавий адабиётшунослик мактаблари.

12. Структурализм мактабининг намояндалари ва уларнинг асарлари.

13. Рус формализми мактабининг хусусиятлари.

14. Авангардлик мактаби тармоқлари ва уларга хос хусусиятлар

15. Феминизм мактаби ҳақида (Ж.Коллер асари асосида)

16. Структурализм мактаби ҳақида (Ж.Коллер асари асосида).

17. Бадиий адабиётда дунёқараш ва ғоявийлик.

18. Адабиётнинг халқчиллиги, миллийлиги ва умуминсонийлиги.

19. Бадиий асар тузилиши ва образлар таснифи.

20. Образ яратиш йўллари (жаҳон адиблари асарлари мисолида)

21. Бадиий асарнинг сюжети ва композицияси.

22. Сюжетнинг таркибий қисмлари.

23. Бадиий асарда композицион тамойиллар

24. Бадиий асар тили.

25. Шеърини асарда мазмун ва шаклнинг ўзига хослиги.

26. Адабий турлар ва жанрлар.

27. Ижодий методлар ва ёзувчи пафоси.

28. Ҳозирги адабий жараёнда новаторлик ва анъанавийлик тушунчаси

29. Таҳлил ва талқин тушунчалари, уларнинг тушуниш жараёнидаги нисбати.

30. Бадиий асар тилининг ўзига хослиги

31. Лексик қатламларнинг бадиий асардаги ўрни.

32. Бадиий асарларда лексик ресурсларнинг ўрни.

33. Персонаж нутқи ва муаллиф нутқининг таъсирчанлик даражаси.

34. Драматик асарларда муаллиф нутқининг ўрни.

35. Халқ жонли тилининг бадиий асарларда қўлланилиши ва унинг ижобий ҳамда салбий томонлари.

36. Тавсифлаш воситалари.

37. Эскирган сўзлар ва уларнинг бадиий асарда ишлатилишининг аҳамияти.

38. Бадиий асарларда иборалардан фойдаланиш.

39. “Модеренизм” адабий оқими ва унинг ўзбек адабиётидаги кўринишлари.

40. Лирик турнинг янги жанрлари.

41. Эпик тур.

42. Драматик тур ва унинг жанрлари тараққиёти.

43. Бадиий асар таҳлилининг ўзига хослиги.

44. Адабий таҳлил тамойиллари.

45. Тарихийлик тамойилининг бадиий асардаги ўрни.

46. Драматик асарлар таҳлилида тизимлилик тамойилининг ўрни.

Мустақил ўзлаштириладиган мавзулар бўйича талабалар томонидан рефератлар тайёрлаш ва уни тақдимот қилиш тавсия этилади.

VI. Асосий ва қўшимча ўқув адабиётлар ҳамда ахборот манбалари

Асосий адабиётлар

1. Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари. –Т.: “Ўзбекистон”, 2002.
2. Jonattan Culler. Literary theory. OUK, 2011.
3. Каримов Н. XX аср адабиёти манзаралари. – Т.: «O'zbekiston» НМИУ, 2008.
4. Умуров Х. Адабиётшунослик назарияси. – Т.: “Ўқитувчи”, 2004.
5. Umurov H. Adabiyotshunoslik nazariyasi. – Т.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004.
6. Улуғов А. Адабиётшуносликка кириш. – Т.: “Университет”. 2005.
7. Ulug'ov A. Adabiyotshunoslik nazariyasi. – Т., 2018.
8. Ўзбек адабий танқиди: [антология]/ тузувчи ва нашрга тайёрловчи Б.Каримов. – Т.: Turon-iqbol, 2011.
9. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. –Т.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004.

Қўшимча адабиётлар

5. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Тошкент, “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 29 б.
6. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 47 б.
7. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 485 б.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” ги ПФ-4947-сонли Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда
9. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши

керак. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил яқунлари ва 2017 йил истиқболларига бағишланган мажлисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг нутқи. // Халқ сўзи газетаси. 2017 йил 16 январь, №11.

10. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси – Т.: Ўзбекистон, 2017. – 46 б.
11. Инсон тараққиёти. Дарслик. Абдурахмонов Қ.Х. таҳрири остида. – Т.: Fan va texnologiya, 2014. – 476 с.
12. Арасту. Поэтика. Ахлоқи кабир. –Т.: “Янги аср авлоди”, 2004
13. Султонов И. Адабиёт назарияси. – Т.: “Ўқитувчи”, 2005.
14. Исҳоқов Ё. Сўз санъати сўзлиги. – Т.: “Зарқалам”, 2006.
15. Қуронон Д., Раҳмонов Б. Ғарб адабий-танқидий тафаккури тарихи очерклари. – Тошкент: “Фан”, 2008.
16. Қуронон Д., Мамажонов З., Шералиева М. Адабиётшунослик луғати. – Тошкент: “Akademnashr”, 2010.

Интернет сайтлари

17. www.pedagog.uz
18. www.Ziyonet.uz
19. www.edu.uz
20. tdpu-INTRANET.Ped
21. www.nutq.intal.Uz

